

VARIA

– KÖZLEMÉNYEK –

REFORMOK AZ EGYHÁZI BÍRÓSÁGON

Évszázados eljárásjogi szabályokat változtatott meg a pápa

HÁRSFAI Katalin
egyetemi tanár (PPKE KJPI)

1. A kánoni eljárás reformja

A Rota Romana dékánjának vezetésével szakértőkből álló csoport közreműködésével készítette el Ferenc pápa 2015-ben a házassági semmisségi perek gyorsaságát és egyszerűségét elősegítő *Mitis Iudex* kezdetű motu proprioját. A „*Mitis Iudex*” azaz „Szelíd Bíró” a motu proprio kezdő szavaiból ered, egyesek MI-nek mások MID¹-nek rövidítik a motu proprio kezdő szavaiból: „*Mitis Iudex Dominus Iesus*”. A MID motu proprio, vagyis jogi természetét tekintve törvény, amely hatályon kívül helyezi a 83-as CIC rendelkezéseit a 1671. kánontól az 1691. kánonig bezárólag, és helyükre új kánonokat iktat be. Az új törvényi rendelkezések helyes alkalmazása céljából a pápa ugyancsak kiadott egy Eljárási Szabályzatot,² amely 21 cikkelyben a bíróságok számára kíván segítséget nyújtani a megváltozott törvényi rendelkezések értelmezésében illetve kiegészítő rendelkezéseket tartalmaz.³

Ebben a cikkben nem vállalkozunk többre, mint az új eljárási rendelkezések ismeretetésére oly módon, hogy együttesen tárgyaljuk a MID és az RP egyes rendelkezéseit az eljárás menetét követve. Törekszünk kiemelni az új szabályozásban annak elsődleges célját – az eljárás gyorsítását és egyszerűsítését – szolgáló kánonokat. Ugyanakkor amellett, hogy globális áttekintést adunk a házassági semmisségi perek új szabályozásáról, reflektálunk néhány – a kánonjogi szerzők által felvetett – kérdésre is.

¹ Cikkünkben a motu proprio MID rövidítését használjuk.

² Az Eljárási Szabályzatot a házasság semmisnek nyilvánításáért folyó ügyekben (*Regole procedurali per la trattazione delle cause di nullità matrimoniale*) az olasz elnevezésből az irodalomban RP-nek rövidítik és mi is ezt követjük.

³ A MID és az RP magyar fordítását dr. Erdő Péter bíboros készítette, szövegét a Magyar Kurír közléte alapján vettük át. Ld. http://uj.katolikus.hu/konyvtar/ferenc_papa_mitis_iudex_motu_proprio.pdf

A *Mitis Iudex motu proprio* 2015. augusztus 15-én jelent meg és 2015. december 8-án lépett hatályba azzal, hogy a semmisséget elsőként kimondó ítélet jogerőre emelkedéséről szóló rendelkezést azokban az ügyekben kell alkalmazni, amelyekben az ítéletet a MID *motu proprio* hatálybalépését követően adják ki.

A MID már jogszabály szerkesztési szempontból is újdonság a kánonjogban, mivel eddig a régi törvényeket módosító új törvényeket önállóan adták ki és nem illesztették be a korábbi törvény szövegébe. A MID viszont a 83-as CIC kánonjait hatályon kívül helyezi és az új kánonokat beiktatja a 83-as CIC-be, így egységes szerkezetben könnyen kezelhetővé válik a törvénykönyv, hasonlóan a civil törvényhozásban régóta alkalmazott módszerekhez.

2. Az előzményekről

A MID megjelenését megelőző időszakból meg kell említenünk a Római Rotának adott különleges felhatalmazást, ami lehetővé tette a MID megjelenése előtt már néhány reformintézkedés kipróbálását.⁴ A MID ugyanis szerves folytatása annak a *Rescriptum*nak⁵, ami 2013. február 11-én került kiadásra és a Római Rotán folyó házassági semmisségi perek eljárási szabályainak megváltoztatására adott felhatalmazást a Rota dékánjának. Ebben 3 évre felhatalmazást kapott a Római Rota arra, hogy eltérjen a 83-as CIC-ben foglalt eljárási szabályoktól és az Apostoli Szentsték bíróságainak Szabályzatától a házassági semmisségi perek esetében. A leirat 5 területre vonatkozóan adott engedélyt új eljárási szabályok alkalmazására a perek gyorsítása és egyszerűsítése tekintetében. Ennek az új bírósági eljárásnak a gyakorlati tapasztalatai kétségtelenül szerepet játszhattak a MID megalkotásában.

A MID bevezetőjében utal Ferenc pápa a 2014-ben tartott rendkívüli szinódusra, ahol az összegyűlt püspökök többsége szorgalmazta a házassági perek gyorsabb és könnyebb lefolytatását.⁶ Ennek érdekében hozott Ferenc pápa új rendelkezéseket a házasságok rendezése érdekében, hangsúlyozva azt, hogy ezek az új szabályok nem a házasságok érvénytelenségét kívánják segíteni, hanem a perek gyorsaságát és egyszerűségét, vagyis azt, hogy a hívek státuszukat egy elvárható optimális időn belül tisztázhassák, és ez ne jelentsen számukra elviselhetetlen anyagi terhet. Bevezetőjében hangsúlyozza Ferenc pápa, hogy az egyes püspökök a püspöki konferenciáktól kapjanak ösztönzést és segítséget arra, hogy a püspökök úgy szervezzék meg a bírói hatalom gyakorlását, hogy – a bíró és a hívek között a közelség elvének megvalósításán túl –, amennyire lehetséges, biztosítsák az eljárások ingyenességét a hívek vonatkozásában azzal egyidejűleg, hogy a bírósági munkatársak igazságos és tisztességes díjazásban részesüljenek.

⁴ Ld. HÁRSFAI Katalin: Házassági semmisségi perek a Római Rotán. *Kánonjog* 17., (2015) 81–86.

⁵ SEGRETERIA DI STATO: *Rescriptum ex audientia Ss.mi.* www.ascait.org/index.php, N:208.966.

⁶ Relatio Synodi n. 48.

3. A rendes kánoni eljárás

Kimondja a MID, hogy az Egyház továbbra is kizárólagos jogot formál a világi hatóságokkal szemben abban a tekintetben, hogy ítéletet mondjon a házasságok érvényessége kérdésében. Az Egyház saját jogon ítélkezik a megkereszteltek házassági ügyében, kivéve a házasság tisztán polgári hatásait, amelyeket a világi hatóságok bírálhatnak el. Az egyházi bíróságok a tisztán polgári hatások tekintetében (vagyoni-, házastársi tartási-, gyermektartási stb. kérdésekben) csak a részleges egyházzjogi rendelkezések esetében hozhatnak döntéseket. Az egyetemes egyházzjog ilyen kérdésekben a döntést az államok joga szerinti hatóságokra bízta.⁷

A különvált vagy elvált házastársak is jogosan igényelhetik az életállapotuknak megfelelő a lelkipásztori segítséget, amelynek nyújtása a plébánosok, de a püspökök kötelessége is.⁸ Az egyházmegye házasság-pasztorációs munkája keretében meg kell szervezni a lelkipásztori vizsgálatot, melynek keretében tanácsot kaphatnak a hívők életállapotuk rendezésére.⁹ Ezt a feladatot nem kizárólag kánonjogászokra, hanem más szakterületen dolgozó hozzáértő klerikusokra és laikusokra kell bízni. Állandó szervezetet is létre lehet hozni erre a célra az egyházmegyében és ezzel kapcsolatos segédkönyvet is ki lehet adni.¹⁰ Ezeknek a tanácsadó szerveknek a feladata nemcsak a perek megindítása és eredményessége tekintetében lehet hasznos, hanem a házasságok helyreállítása, a felek kibékítése vonatkozásában is. Itt kívánunk utalni arra, hogy a 83-as CIC a felek békítését az eljárás minden szakaszában a bíró kötelességének tekintette, amelynek a bírák természetesen a legkritikább esetben tudtak megfelelni, mivel a per előre haladásával a felek közötti ellentétek csak kieleződtek.

A házassági perek megindítása korábban több bíróság előtt volt lehetséges, de egy-egy fórum kiválasztása feltételhez volt kötve. Most a bíróságok hatásköri szabályai egyszerűsödtek, mivel a Szentszéknek fenntartott ügyek kivételével egyenrangú illetékességi jogcímként jelöli meg a törvény mind a házasságkötés helyének bíróságát, mind bármelyik vagy mindkét fél lakóhelyének vagy pótlakóhelyének bíróságát, illetve a bizonyítékok többsége összegyűjtési helyének bíróságát.¹¹ A házassági per tehát bármelyik illetékességi cím alapján megindítható.¹² Szakított így a törvény azzal, hogy az alperesnek privilegizált helyzetet biztosítson, vagyis hogy az ő lakóhelye vagy

⁷ MID 1671. k. 1. §.

⁸ RP 1. cikkely.

⁹ RP 2. cikkely.

¹⁰ RP 3. cikkely.

¹¹ MID 1672. k.

¹² J. Llobell úgy vélekedik, hogy a MID gyengíti a védekezéshez való jogát az alperesnek a bíróságok hatáskörének ezzel az új szabályozásával. Ld. J. LLOBELL: *Alcuni questioni comuni ai tre processi per la dichiarazione di nullità del matrimonio previsti dal M.P. „Mitis Iudex”*. http://www.consociatio.org/repository/Llobell_Lumsa.pdf; az előadás meg fog jelenni: *Ius Ecclesiae*, 28 (2016). Llobell szerint: „Tuttavia, il MI tiene nella dovuta considerazione il rischio che una procedura semplificata possa affievolire il diritto di difesa del coniuge che non aderisce alla richiesta della nullità del matrimonio, in particolare tenendo conto del nuovo sistema di attribuzione della competenza (cfr. MI can.1672, RP art.7 § 1).”

pótlakóhelye szerinti bíróságot kelljen a felperesnek elsősorban választani; viszont új elvet fogalmaz meg azzal, hogy előírja a felek és a bíró legyenek közel egymáshoz. Ugyancsak pergazdaságossági szempont fogalmazódik meg, amikor a bíróságok közti együttműködés kihasználásával arra utal a törvényhozó, hogy biztosítani kell, hogy a lehető legkisebb költséggel vehessen részt bármely fél vagy tanú a perben.¹³

A megyéspüspök az első fokú bíró a házassági semmisségi perekben, eljárhat személyesen vagy mások útján is. Létesítenie kell a házassági perekre egyházmegyei bíróságot, vagy más közeli egyházmegyei bíróságot is igénybe vehet, vagy egyházmegyei közti bíróságot is létre lehet hozni ezekre a perekre.¹⁴ A püspök kötelessége azonban gondoskodni arról, hogy továbbképző tanfolyamokon képezzenek ki olyan személyeket, akik a bíróságon majd dolgozni tudnak.¹⁵

A házassági pereket továbbra is három tagú bírói tanács tárgyalja, de a kollégiumnak már 2 tagja lehet világi személy – a korábbi egy helyett –, csak az elnök kell, hogy klerikus legyen.¹⁶

Ahol nem lehet három bíróból álló tanácsot alkotni, ott a püspök egyetlen klerikus bíróra is rábízhatja az eljárás lefolytatását, aki két ülnökkel együtt jár el. Az ülnököket a püspök hagyja jóvá, lehetnek jogászok, vagy humán tudományokban jártas személyek. Az egyes bíró gyakorolja ebben az esetben mindazokat a jogokat, amelyek a testületet, vagy az elnököt, vagy az előadó bírót illetik.¹⁷ A másodfokú bíróságnak viszont mindig társas bíróságnak kell lennie.¹⁸ Erre a társas bíróságra másodfokon ugyanazok a szabályok érvényesek, mint az elsőfokon eljáró társas bíróságra, vagyis a 3 bíróból csak a tanács elnökének kell klerikusnak lennie, a többiek lehetnek világiak is. A másodfokú bíróság a metropolita bírósága azokkal a kivételekkel, amelyeket a 83-as CIC 1438–1439. és az 1444. kánon felsorol.

A házasság érvényességét a házastársak, vagy kivételes esetben az ügyész, illetve egyikőjük vagy mindkét házastárs halála után a törvényes érdekét igazoló fél támadhatja meg, ha az érvényesség előzetes kérdésként merülne fel akár kánoni, akár világi hatóság előtt. A már megkezdett pert is folytathatja a törvényes érdekét igazoló személy, ha a perbezárást megelőzően a házastárs meghal.¹⁹

Új kifejezésként került a törvény szövegébe a „házasság helyrehozhatatlan megromlása”. A bírónak ugyanis kötelessége, mielőtt az ügyet elkezdni tárgyalni, hogy meggyőződjön arról, hogy a házasság helyrehozhatatlanul megromlott és a házastársi együttélés már nem állítható helyre.²⁰ Ez a „helyrehozhatatlanul megromlása a házastársi együttélésnek” eddig a civil bíróságokon volt használt kifejezés, mint a házasság felbontásának feltétele. A kánonjogban viszont – eltérően a civil jogtól –, nem a házasság

¹³ RP 7. cikkely 2. §.

¹⁴ MID 1673. k. 1–2. §.

¹⁵ RP 8. cikkely 1. §.

¹⁶ MID 1673. k. 3. §.

¹⁷ MID 1673. k. 4. §.

¹⁸ MID 1673. k. 5. §.

¹⁹ MID 1674. k. 1–3. §.

²⁰ MID 1675. k.

ság felbontásának, hanem a per tárgyalása megkezdésének a feltétele. A bírő feladata a 83-as CIC korábbi szövegében a lelkipásztori módszerekkel történő békítés volt, ami a házasság helyreállítására irányult. Az új kánon tulajdonképp ugyanezt a feladatot fogalmazza meg, amikor a bírő kötelességévé teszi, hogy győződjön meg a felek életkörülményeiről, a házasság helyreállíthatóságáról, vagy helyreállíthatatlanságáról. A kánonjogászok által sokat kritizált kánon – ami a bírő első feladatát a felek békítésében jelölte meg – most kikerült a 83-as CIC-ből. Sok kanonista ugyanis azon az állásponton volt, hogy a bírónak nem lehet feladata a felek békítése; a bírő feladata a per eldöntése, az ítélet meghozatala. Megjegyezzük, hogy a bírónak képzettsége sincs rendszerint arra, hogy a feleket pszichológiai módszerekkel közös életük helyreállítására elvezesse. Nem lehet a bíróra olyan terhet rakni, amire szakmai felkészültsége nem teszi alkalmassá. A bírő csak a helyrehozhatatlan megromlás tényét tudja megállapítani.

A per keresetlevél benyújtásával kezdődik, de azt nem kizárólag a felperes adhatja be, hanem a házastársak együttesen is úgy, hogy mindketten aláírják. A keresetlevelet csak akkor kell kézbesíteni az alperesnek, ha ő nem írta alá.²¹ Abban az esetben, ha az alperes úgy nyilatkozik a keresetlevélre, hogy rábízta magát a bíróság igazságos döntésére, vagy ha a bíróság ismételt idézésére nem ad semmilyen választ, akkor az nem minősül ellentmondásnak.²² Neves kánonjogászok ezzel kapcsolatban többen úgy vélekednek, hogy az a törvényhozói megfogalmazás, hogy nem minősül ellentmondásnak az alperes ezen magatartása, még nem jelent beleegyezést. Mindennek abból a szempontból van jelentősége, hogy lehet-e az alperes „hallgatása” esetén rövidebb eljárásban tárgyalni az ügyet. A Zambon hivatkozik²³ a Törvényszövegek Pápai Tanácsa állásfoglalására, miszerint a rövidebb eljárás lefolytatásához szükséges mindkét fél kifejezett beleegyezése.²⁴ P. Moneta előadásában²⁵ arra hivatkozik, hogy az alperes

²¹ MID 1676. k. 1. §.

²² RP 11. cikkely 1. §.

²³ A. ZAMBON: *Il motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*. http://s2ew.diocesivenezia.chiesacattolica.it/s2ewdiocesivenezia/allegati/620/MID_Presentazione_2015-11-09.pdf

²⁴ TÖRVÉNYSZÖVEGEK PÁPAI TANÁCSA (PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS) (prot.n.15139/2015) del 1 ottobre 2015. A Tanács megállapította: „This explicit consent is foremost necessary because the brief process is an exception to the general norm.”

²⁵ P. MONETA: *La dinamica processuale nel m.p. "Mitis Iudex"*. www.consociatio.org/repository/Moneta_Lumsa.pdf; meg fog jelenni: *Ius Ecclesiae*, 28(2016): „Abbastanza comune, ad esempio, è l'espressione di 'rimettersi alla giustizia del tribunale'. Essa può significare che la parte è sostanzialmente d'accordo, ma non si sente di prendere un'esplicita posizione e riferisce che sia il tribunale ad accettare l'effettivo fondamento della nullità. Ma tale espressione può anche sottintendere una sostanziale contrarietà, che si preferisce non manifestare esplicitamente, confidando nella capacità del tribunale di accertare la realtà delle cose. Frequente è anche il silenzio della parte convenuta [...] I due atteggiamenti della parte convenuta, ai quali la disposizione fa riferimento (remissione alla giustizia o mancanza di risposta), vengono pertanto considerati, per espressa volontà legislativa, come „non opposizione”. Ma quest'ultimo atteggiamento va, a sua volta, equiparato al "consenso" a sensi del can. 1683, tale quindi da integrare quel presupposto necessario per l'avvio del processus brevior? Per rispondere a questo interrogativo va per prima cosa osservato che le Regole procedurali sono suddivise in Titoli, i quali corrispondono esattamente, anche nell'intitolazione, agli Articoli del testo del Motu proprio. Ciò significa che le disposizioni delle Regole procedurali vanno direttamente riferite a quelle inserite nell'Articolo corrispondente del Motu proprio. Orbene, l'art.11 11§ 2 è inserito nel Titolo

nyilatkozata, miszerint aláveti magát a bíróság ítéletének, nem jelenti a keresetlevél elfogadását, hanem jelenthet egy lényegi ellentmondást is, amit az alperes nem akar kifejezni. Ha pedig az alperes a 2. felhívás után is hallgat, és nem nyilatkozik a perrel kapcsolatban, az nem jelent beleegyezést – és következésképp a rövidebb eljárásra való lehetőséget –, ugyanis az RP 11. cikkely 2. §-ában foglalt kitétel – azaz hogy a hallgatás nem tekinthető ellentmondásnak – a III. Cím alatt helyezkedik el, vagyis a per bevezető szakaszára és a vizsgálati szakaszra vonatkozik és nem a rövidebb eljárásra. Ugyanakkor feltehetjük a kérdést, hogy ebben az esetben mi értelme van az RP 11. cikkely 2. §-ának, ha nem a rövidebb eljárás lehetőségének megnyitása? P. Moneta is elismeri, hogy ha ez a megállapítás az introductív szakaszra vonatkozik, akkor nincs semmi haszna. Álláspontját a rövidebb eljárás – ez esetben történő – kizárásával kapcsolatban azzal indokolja, hogy ha az alperes beleegyezésével azonosítjuk a hallgatását, ami nem minősül ellentmondásnak, akkor nem biztosítjuk az alperest megillető jogokat és azt kockáztatjuk, hogy majd az ítélet ellen fellebbezést nyújt be. Az, hogy ennek a rendelkezésnek²⁶ mi az értelme és vonatkozik-e a rövidebb eljárásra – véleményünk szerint – továbbra is nyitott kérdés marad.

Ha pedig az alperes kijelenti, hogy elutasít minden értesítést az ügygel kapcsolatban, akkor vele csak az ítélet rendelkező része lesz közölhető. Ebben az esetben úgy kell tekinteni, hogy lemondott arról, hogy az ítélet példányát megkapja.

A bírósági helynök feladata annak eldöntése, hogy az ügyet rendes eljárással, vagy az ún. rövidebb eljárással kell-e tárgyalni. A rendes eljárás keretében tárgyalandó ügyek számára meg kell alakítania a tanácsot, vagy ki kell jelölnie az egyes bírót és az ülnököt. A bírósági helynök határozatában meg kell állapítsa a perkérdést, és ezen belül a jogcímet vagy jogcímekeket is.²⁷

A kötelékvédő, a felek védői és az ügyész betekinhetnek az iratokba az iratok közzététele előtt is, jelen lehetnek a felek, tanúk, szakértők meghallgatásán, de a fél nem lehet jelen továbbra sem a másik fél, illetve a tanúk vagy a szakértő meghallgatásánál.²⁸

A bizonyítékok értékelésével kapcsolatban a bírót széles diszkrecionális jogkör illeti meg. A MID szerint²⁹ teljes bizonyító erővel rendelkezhetnek a felek nyilatkozatai, főként ha megerősítik szavahihetőségi tanúk, hacsak nincsenek más ellentmondó elemek; egyetlen tanú vallomása is, ha minősített tanú, lehet teljes bizonyító erejű, vagy ha nem minősített tanú, de a személyi vagy dologi körülmények indokolják, lehet teljes bizonyító erejű tanú, mindez a bíró értékelésére van bízva.

III. »L'introduzione e l'istruzione della causa«: si deve quindi ritenere che esso sia applicabile al corrispondente Articolo del Motu proprio (ossia ai cann. 1675–1678, ricompresi nell'Art.3) e non all'Art.5 riguardante il processo piú breve e, in particolare, i requisiti richiesti per l'utilizzazione di tale tipo di processo[...]. Non sembra invece avere alcuna utilità in relazione alla fase introduttiva della causa o all'istruzione di essa nell'ambito del processo ordinario, che può procedere regolarmente, indipendentemente dalla posizione assunta dalla parte convenuta.»

²⁶ MID 1683. k. 1. §.

²⁷ MID 1676. k. 1–5. §.

²⁸ MID 1677. k. 1–2. §.

²⁹ MID 1678. k. 1–2. §.

A szakértő igénybevételét továbbra is az impotencia, illetve a beleegyezés hiányáról szóló perek igénylik, hozzá téve hogy egyéb esetekben is előírhatja azt a jog vagy igényelheti a bíró.³⁰

Az érvénytelenség megállapítása iránti perekben, ha valószínű, hogy a házasságot a felek nem hálták el, a bíróságnak lehetősége van – a felek meghallgatása után – az eljárás felfüggesztésére és a felmentés érdekében az Apostoli Szentszékhez történő felterjesztésre.³¹

A 83-as CIC korábbi rendelkezései szerint a házasság érvénytelenségét megállapító ítélet végrehajthatóságához két egybehangzó ítéletre volt szükség. Ezért a házasság érvénytelenségét elsőként kimondó ítéletet – fellebbezés hiányában – hivatalból fel kellett terjeszteni a felettes bírósághoz döntés hozatalra. Ez a rendelkezés a kánoni eljárásban több évszázados volt, folyamatosan két egybehangzó ítéletre volt szükség a személyállapotú perekben XIV. Benedek pápától kezdve.³² Új rendelkezés az, hogy a házasság semmisségét elsőként megállapító ítéletet végre lehet hajtani, ha a fellebbezési határidő eltelik anélkül, hogy rendes perorvoslatot kezdeményeznének.³³ Nincs tehát szükség két egybehangzó ítéletre. A fél, a kötelékvédő és az ügyész továbbra is élhet rendes perorvoslattal, vagyis fellebbezhet, illetve benyújthat semmisségi panaszt az ítélet ellen. Ugyancsak bármikor lehet perújrafelvételt kérni.³⁴ A perújítást a MID a harmadfokon eljáró bíróság hatáskörébe utalja, ezzel akarja a lehető legnagyobb stabilitást biztosítani a házassági perben hozott ítéletnek.³⁵ A végrehajthatóvá vált ítéletet azonnal közölni kell a házasságkötés helyének ordináriusával, aki gondoskodik arról, hogy a házassági és a keresztelési anyakönyvbe is bejegyezzék.³⁶ Ha az ítélet végrehajthatóvá vált, a felek új házasságot köthetnek, hacsak az ítélet nem tartalmaz ezzel kapcsolatos tilalmat.³⁷

4. A rövidebb eljárás

Teljesen új eljárás a semmisségi perek ún. rövidebb eljárással történő tárgyalása. Ebben az eljárásban maga a megyéspüspök jogosult ítélni.³⁸ A püspök személyes bírói tevékenységének az előtérbe kerülése látszólag ellentmond a korábbi szabályozás-

³⁰ MID 1678. k. 3. §.

³¹ MID 1678. k. 4. §.

³² 1740-1758 pápaságának ideje; a két egybehangzó ítélet szükségességét 1741-ben rendelte el.

³³ MID 1679. k.

³⁴ MID 1681. k.

³⁵ Llobell kifejti, hogy ezáltal a személyállapotú perekben nehezebbé válik a perújítás, mint más ügyekben, az in integrum restitució. Ld. LLOBELL (2016) i. m.: „[...] il can. 1681 del MI voglia riservare la trattazione della *nova causae propositio* a un tribunale di terza istanza, come minimo, in quanto più qualificato a proteggere, ove necessario, la stabilità della sentenza esecutiva. La riserva ad un tribunale di terzo grado del *novum examen* contro la sentenza esecutiva di prima istanza nelle cause sullo stato delle persone potrebbe rendere, paradossalmente, l'impugnazione di detto giudicato più „difficile” che la *restitutio in integrum* contro il giudicato nelle altre cause.”

³⁶ MID 1682. k. 2. §.

³⁷ MID 1682. k. 1. §.

³⁸ MID 1683. k.

nak.³⁹ A rövidebb eljárásra akkor van lehetőség, ha mindkét fél együtt terjeszti elő a kérelmet, vagy csak az egyik kéri, de a másik egyetértésével. Ugyancsak feltétel, hogy olyan tárgyi és személyi körülmények legyenek, melyek az érvénytelenséget nyilvánvalóvá teszik, és ezt tanúk vagy okiratok is alátámasztják.⁴⁰ A tárgyi és személyi körülmények körében a szabályzat tartalmaz egy példálózó felsorolást.⁴¹ Ezek a körülmények fennforgásuk esetén utalhatnak arra, hogy célszerű lesz az eljárás rövidebb formáját igénybe venni. Mivel ez a felsorolás példálózó jellegű és nem taxatív – erre utal az „említhetők például” kifejezés – természetesen más körülmények is utalhatnak arra, hogy nem szükséges az ügyet a hosszabb, rendes peres eljárásban tárgyalni. Az Eljárási Szabályzatnak ez a cikkelye a MID 1683. k. 2. pontjában szereplő tárgyi vagy személyi körülményeknek az értelmezéséhez nyújt segítséget. Eszerint rövidebb eljárást indokolhat a hit olyan hiánya, ami szinlelést vagy tévedést okozott; az együttélés rövidsége; abortusz a gyermek elkerülése érdekében; makacs kitartás egy házasságon kívüli kapcsolatban az esküvő idején vagy közvetlenül utána; a terméketlenség vagy súlyos fertőző betegség; korábbi kapcsolatból származó gyermek vagy börtönbüntetés eltávolítása megtévesztés céljából; a házasságkötésnek a házasság élettel teljesen idegen indoka; a nő előre nem látott terhessége; a beleegyezés kikényszerítése fizikai erőszakkal; az értelem használatának hiánya, amit orvosi dokumentumok is bizonyítanak.⁴²

Ha a rendes eljárásra terjesztik be a keresetlevelet, de a bírósági helynök úgy látja, hogy rövidebb eljárással is tárgyalható, akkor szólítsa fel az alperest, aki nem írta alá a keresetlevelet, hogy nyilatkozzon: hozzájárul-e a kéréshez és részt kíván-e venni az eljárásban.⁴³ Abban az esetben, ha az alperes nem válaszol, vagy kijelenti, hogy nem kíván az eljárásban részt venni, akkor – bár a törvényi szöveg szerint – nincs a felek között ellentmondás, mégis ezt neves kánonjogászok úgy értelmezik, hogy a rövidebb eljárás lefolytatásának feltétele nem áll fenn.⁴⁴

A keresetlevél tartalmi követelményeit illetően: annak röviden össze kell foglalnia a tényeket, meg kell jelölni az azonnal összegyűjthető bizonyítékokat és csatolni kell

³⁹ A 83-as CIC 1449. k. 3. §. szerint, ha a püspököt utasítják vissza, akkor tartózkodjon a bíraskodástól; a DC 22. cikkely 2. § kifejezetten kimondja, hogy ne gyakorolja a bíraskodást személyesen. Ezzel szemben a MID a rövidebb eljárásban kifejezetten kimondja, hogy a bíró személyesen a megyéspüspök. J. Llobell szerint a MID nem rontja le a CIC 1449. kánonját, mivel a sajátos körülmények indokolják a püspök tartózkodását a bíraskodástól. Ld. J. LLOBELL (2016) i. m.: „[...] Il MI è incentrato sull'esercizio immediato della potestà giudiziale del Vescovo diocesano personalmente o attraverso il tribunale vicario, meglio se è solo diocesano anzichè interdiocesano. Ne potrebbe derivare che il divieto codiciale di giudicare, irrogato al Vescovo diocesano ricasato, appartenga alle norme abrogate dal MI, che affida esplicitamente al Vescovo sia l'intervento pastorale pregiudiziale, sia la possibilità di giudicare la causa col *processus brevior*. Forse, l'obbligo di astenersi e il diritto a interporre la ricasazione potrebbero esistere dinanzi a circostanze particolarmente oggettive e non legate all'operato pastorale del Vescovo, [...]”

⁴⁰ MID 1683. k.

⁴¹ RP 14. cikkely 1. §.

⁴² RP 14. cikkely 1–2. §.

⁴³ RP 15. cikkely.

⁴⁴ Korábban utaltunk néhány véleményre. Ld. 24. és 25. lábjegyzetet.

hozzá az okirati bizonyítékokat.⁴⁵ Az okiratok közt különösen jelentősek lehetnek az orvosi dokumentumok, mert feleslegessé tehetik a szakértői véleményt.

A bírósági helynök határozatban megjelöli a perkérdést, kinevezi a vizsgáló bírót és az ülnököt, kitűzi az ülés idejét 30 napon belül és mindenkit megidéz rá.⁴⁶ A bírósági helynök saját magát is kijelölheti vizsgáló bírónak, igazodnia kell azonban lehetőség szerint ahhoz, hogy abból az egyházmegyéből nevezzen ki vizsgáló bírót, ahonnan az ügy származik.⁴⁷

Az idézésben tájékoztatni kell a feleket – legalább három nappal a tárgyalás előtt –, hogy kérdőpontokat csatolhatnak be a felek, tanúk meghallgatására.⁴⁸ A felek és ügyvédjeik jelen lehetnek ebben az eljárásban a többi fél és tanú meghallgatásán, de ettől a vizsgáló bíró eltérően is rendelkezhet.⁴⁹ A tárgyalásról összefoglaló jegyzőkönyvet kell készíteni.⁵⁰ Lehetőség szerint egyetlen ülést kell tartani és 15 napot kell adni az észrevételek és a védelmek elkészítésére.⁵¹ Ezután a megyéspüspök hozza meg az ítéletet a házasság érvénytelenségéről, ha pedig nem tud ítéletet hozni – erkölcsi bizonyosság híján –, akkor az ügyet rendes eljárásra bocsátja.⁵² Az ítéletet hozó püspök – egyházmegyeközi bíróság esetén – annak a helynek a püspöke, amely hely alapján megállapították az illetékességet. Ha több ilyen hely van, akkor a felek és a bíró közti közelség elve lesz irányadó.⁵³ Az ítélet kimondásának módját a megyéspüspök határozza meg. Az ítéletet a püspök és a jegyző írja alá. Az indoklást legkésőbb egy hónapon belül közölni kell.⁵⁴

Az ítéletet a leggyorsabban közölni kell a felekkel. Fellebbezni a püspök ítélete ellen a metropolitához lehet, vagy a Rota Romana-hoz, a metropolita ítélete ellen a legrégebb szuffragáneus püspökhöz, ha a püspöknek nincs a pápán kívül felsőbb hatósága, akkor a maga által kiválasztott püspökhöz.⁵⁵

Ha kitűnik a fellebbezésből, hogy pusztán halogató jellegű, akkor a metropolita, a püspök vagy a Rota Romana dékánja utasítsa el. Ha viszont elfogadja a fellebbezést, akkor rendes eljárásban kell tárgyalnia.⁵⁶

5. Az okirati eljárás

Az ismertetett rövidebb eljárás mellett megmarad az okirati eljárás is. A megyéspüspök ill. bírósági helynök illetékessége az 1672. kánon szerint alakul. A megyéspüspök,

⁴⁵ MID 1684. k. és ESZ 14. cikkely 2. §.

⁴⁶ MID 1685. k.

⁴⁷ RP 16. cikkely.

⁴⁸ RP 17. cikkely.

⁴⁹ RP 18. cikkely 1–2. §.

⁵⁰ RP 18. cikkely 2. §.

⁵¹ MID 1686. k.

⁵² MID 1687. k. 1. §.

⁵³ RP 19. cikkely.

⁵⁴ RP 20. cikkely 1–2. §.

⁵⁵ MID 1687. k. 3. §.

⁵⁶ MID 1687. k. 4. §.

vagy a bírósági helynök, vagy a kijelölt bíró megidézi a feleket és a kötelékvédőt, ítéletet hoz a házasság semmisségéről, ha támadhatatlan és kifogástalan okiratból kitűnik az akadály fennállása, a forma hiánya – ha biztos, hogy nem adtak felmentést –, vagy a képviselőnek nem volt érvényes megbízása.⁵⁷ Ha a kötelékvédő úgy véli, miszerint nem biztos, hogy a felsorolt hibák fennforogtak, vagy hogy a felmentés hiányzott, akkor köteles fellebbezni a másodfokú bíróhoz és figyelmeztetni, hogy okirati eljárásról van szó.⁵⁸ Fellebbezési joga a félnek is van.⁵⁹ A másodfokú bíró meghallgatja a feleket és a kötelékvédőt, és vagy megerősíti az ítéletet vagy visszaküldi rendes eljárásra.

Az ítéletben figyelmeztetni kell a feleket minden esetben az erkölcsi és polgári kötelezettségeikre, melyek terhelik őket egymással és gyermekeikkel szemben tartási és nevelési kérdésekben.⁶⁰

Az eljárási módra vonatkozóan továbbra is kizárt házassági semmisségi pereket szóbeli eljárásban tárgyalni,⁶¹ a nem szabályozott kérdésekben pedig a rendes peres eljárás szabályai szerint kell eljárni a személyállapoti perekre és a közérdekű perekre vonatkozó szabályok megtartásával.

6. Összefoglalás és következtetések

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a MID és az RP rendelkezéseinek alkalmazása hozzájárul az eljárás egyszerűsítéséhez és gyorsításához, de csak abban az esetben, ha a bíróságok élnek a számukra megnyílt új lehetőségekkel. Ezeknek az új megoldásoknak a kihasználása kellő bátorságot és kezdeményező készséget, nem utolsósorban alapos jogszabályismeretet igényel. A MID záró rendelkezése megállapítja, hogy minden ellenkező rendelkezést hatályon kívül helyez. Az RP 6. cikkelye kimondja, hogy az Egyházi Törvénykönyvet minden szempontból alkalmazni kell, a sajátos szabályok fenntartásával, a házassági perekben is, valamint hangsúlyozza, hogy a jelen szabályzat nem kívánja részletesen kifejteni az egész eljárás vázlatát, csak megvilágítja, illetve kiegészíti. Mindebből következik, hogy a házassági perek tárgyalásához szükséges a 83-as CIC, a DC, a MID és az RP együttes ismerete, valamint az esetleges ellentmondások felismerése és feloldása. Ezen kívül a MID számos esetben ajánlásokat fogalmaz meg, és a bíró, vagy a püspökkari konferencia diszkrecionális jogkörébe utalja meghatározott döntések meghozatalát, lehetőséget adva a helyi viszonyokhoz való alkalmazkodásra, a szubszidiaritás elvének érvényre juttatásával. Ezzel a lehetőséggel élni nem kis feladat lesz.

⁵⁷ MID 1688. k.

⁵⁸ MID 1689. k. 1. §.

⁵⁹ MID 1689. k. 2. §.

⁶⁰ MID 1691. k. 1. §.

⁶¹ MID 1691. k. 1. §.